

Ročníková práce 2009/2010

Obor – historie

**MUDr. Jaroslav Bakeš – zakladatel
Masarykova onkologického ústavu**

Autor:

Michaela Mlejnková
Gymnázium Židlochovice
7. ročník

Konzultanti práce:

PhDr. Gustav Novotný, CSc.
Mgr. Danuše Švarzbergerová

Ráda bych poděkovala PhDr. Gustavu Novotnému, CSc. za cenné připomínky, rady a poskytnutí materiálů pro moji práci.

Obsah

Úvod.....	4
1. Významní členové rodiny Jaroslava Bakeše.....	5
1.1. MUDr. Jindřich Wankel.....	5
1.2. Karla, Vlasta a Magdaléna Wanklovy.....	6
1.3. Lucie Bakešová.....	7
1.4. František Bakeš.....	8
2. Studia Jaroslava Bakeše a jeho působení v Třebíči.....	10
2.1. Studia v Brně, Olomouci a Vídni.....	10
2.2. Působení v Třebíči	12
3. Působení v brněnských klinikách.....	14
3.1. II. chirurgické oddělení v Moravské zemské nemocnici u sv. Anny	14
3.2. Budování druhého zemského chirurgického oddělení chirurgické zemské nemocnice.....	14
4. Dům „útěchy“.....	16
Závěr.....	19
Prameny a literatura.....	21
Seznam příloh.....	22
Přílohy.....	23

Úvod

Pro svou ročníkovou práci jsem si zvolila osobnost MUDr. Jaroslava Bakeše, zakladatele Masarykova onkologického ústavu v Brně. Poprvé jsem navštívila Masarykův onkologický ústav před šesti lety, když se zde začala léčit moje babička. Uvědomila jsem si, jak je důležité věnovat se těžce nemocným lidem. V poslední době je medicína, zvláště v tomto oboru, na velmi vysoké úrovni, ačkoliv před necelými sto lety se o onkologických onemocněních nevědělo téměř nic a považovaly se za nevléčitelné.

Informace pro svou práci jsem čerpala ze Sborníku prací muzea města Brna a z Vlastivědného sborníku. Důležité pro mě byly kapitoly Sto pětáctičet let od narození zapomenuté osobnosti historie Brna (1. část), Studia MUDr. Jaroslava Bakeše v Brně, Olomouci a ve Vídni, Působení MUDr. Jaroslava Bakeše v Třebíči v letech 1902-1909, pojednávající o MUDr. Bakešovi, který výše zmiňovaný ústav založil. Autorem prací je PhDr. Gustav Novotný, CSc. Nedílnou součástí mé práce tvořila brožura Věry Linhartové Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně. Zde jsem našla informace o vzniku ústavu.

Práci jsem rozdělila na čtyři větší celky. V prvním se zabývám rodinným prostředím MUDr. Bakeše, ve druhém jeho dětstvím, vzděláváním na Moravě i v Rakousku a působením v třebíčské nemocnici. Ve třetí kapitole píší o jeho práci v brněnských klinikách a v poslední se zmiňují o okolnostech vzniku „Domu útěchy“.

Mým cílem bylo seznámit zájemce o historii i širší veřejnost s mužem, který změnil osudy mnoha lidí nejen za svého života. Máme mu být za co vděční. Ještě v roce 2007 se o něm psalo jako o zapomenuté osobnosti, to se pomalu začíná měnit. Jeho myšlenka a nadšení pro dobrou věc žije v Masarykově ústavu dodnes.

1. Významní členové rodiny Jaroslava Bakeše

Zakladatel Masarykova onkologického ústavu (dále jen MOÚ) pocházel z významné rodiny. Její členové na něho po celý život pozitivně působili. Velice váženým mužem byl MUDr. Jindřich Wankel, dědeček Jaroslava, lékař a badatel v Moravském krasu. Oženil se s Eliškou Šimovou. Jejich dcery Lucie, Karla, Vlasta a Magdaléna se angažovaly v lidové tvorbě. Otec Jaroslava František Bakeš působil jako nadučitel a za manželku si vzal Lucii Wanklovou, moravskou folkloristku.¹

1.1 MUDr. Jindřich Wankel

Dědeček Jaroslava Jindřich Wankel (1829-1897) se narodil v Praze. Zde také studoval, ve čtyřicátých letech 19. století se stýkal s osobnostmi národního obrození, např. s Františkem Palackým nebo s Františkem Ladislavem Riegerem. V revolučním roce 1848 byl Wankel jmenován doktorem chirurgie, tehdy obvazoval raněné na barikádách. Ve stejném roce zajel na Moravu, kde si oblíbil Blanensko. Roku 1849 se sem přestěhoval, o dva roky později se oženil s Češkou Eliškou Šimovou. Dostal nabídku věnovat se akademické dráze profesora anatomie v Innsbrodu, tu ale odmítl a stal se lékařem knížete Salma, hutního a strojírenského podnikatele. V době rakousko-pruské války oba zřídili v budovách opuštěné strojírný „nemocnici“ pro nemocné a zraněné vojáky. Salm vlastnil v Blansku prosperující a moderní strojírenské podniky. Bohužel o bezpečnostních opatřeních na pracovišti neměl tehdy nikdo ani potuchy. Wankel se proto snažil o zlepšení pracovních podmínek pro dělníky. Prosadil lepší odvětrávání a odstraňování prachu v nezdravých prostorách. Jako závodní a terénní lékař neměl lehkou práci. Kromě práce lékaře se Wankel (př.č.1) věnoval biologii, paleontologii, antropologii, paleoetnologii a speleologii.²

¹ NOVOTNÝ, G., MUDr. Jaroslav Bakeš (1871-1930). Sto pětadvacet let od narození zapomenuté osobnosti historie Brna (1. část). In *Forum brunense 2007. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno: Společnost přátel Muzea města Brna, 2007, s. 85-111, resumé N. ISBN 978-80-86549-33-0.

² Tamtéž.

LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 9. ISBN 978-80-86793-14-6.

Zásluhou MUDr. Wankela se z Moravského krasu, významné lokality, kde celý život žil a pracoval, stalo výjimečné místo pro krasový výzkum. Později byl MUDr. Wankel v Evropě znám jako první badatel v Moravském krasu, otec moravské prehistorie a odborný spisovatel. Ve Vídni mu vyšly dvě knihy o nálezů fosilního člověka v Býčí skále a prehistorických nálezů v moravských jeskyních.

Při léčení pacientů i při bádání byla první pomocnou rukou MUDr. Wanklovi jeho žena Eliška. Připravovala léky pro nemocné (v Blansku, ani okolí nebyla totiž lékárna), svému muži pomáhala i při zpracování vědeckých výzkumů.³

1.2. Karla, Vlasta a Magdaléna Wanklovy

Všechny dcery Jindřicha a Elišky Wanklových byly vychovávány v duchu rodinné tradice, kde se důraz kladl na vzdělání, kulturu a etiku. Důležitý byl původ rodičů. Matka byla Němka, otec pocházel z česko-německého manželství. U Wanklů se proto mluvilo oběma jazyky, německy i česky. Smýšlením byla rodina česká, slovansky vlastenecká, jak tomu bylo ve většině intelektuálních rodin. Matka dcerám předčítala básně Fridricha Schillera či Johanna Wolfganga Goetha, českých knih byl na Blanensku nedostatek. Svému otci byly dívky nápomocny při vědeckém zkoumání. Doma přicházely také do kontaktu s významnými osobnostmi, např. Josefem Mánesem, později během studia v Praze se Lucie a Karla setkávaly s Bedřichem Smetanou.⁴

Beletristka Karla Bufková-Absolonová-Wanklová, teta Jaroslava Bakeše, se zhlédla v hudbě a folkloru. Mezi její koníčky patřila i historie. Náměty pro své psaní nacházela v rozvalinách středověkých hradů. Převyprávěla pohádky a pověsti z Blanenska. Jejím nejznámějším dílem se stala kniha moravských pověstí *Z Ječmínkovy říše*. Napsala také dvě divadelní hry *Me sme vyhrále* a *Tulák*. Pro mládež vydala *Moravské pověsti a pohádky, zejména z krasu moravského* a črtu *Odpadlík*. Svě povídky a cestopisné fejetony uveřejňovala v ženských listech, denících a odborných časopisech např. v *Ženském světě*, *Ženských listech*,

³ NOVOTNÝ, G., MUDr. Jaroslav Bakeš (1871-1930). Sto pětáct let od narození zapomenuté osobnosti historie Brna (1. část). In *Forum brunense 2007. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno: Společnost přátel Muzea města Brna, 2007, s. 85-111, resumé N. ISBN 978-80-86549-33-0.

⁴ Tamtéž.

LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 10. ISBN 978-80-86793-14-6.

*Národních listech, Časopise Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, Letáčcích Útulny ženské.*⁵

Vlasta Havelková-Wanklová, sestra Karly, měla v oblibě taktěž lidové tradice. Věnovala se výšivkám, ornamentice a lidovým krojům. Svému muži PhDr. Janu Havelkovi pomáhala např. Při pořádání výstavy národního vyšívání v olomouckém muzeu, která byla později přenesena i do muzea ve Vídni. Zasloužila se spolu se sestrami o Národopisnou výstavu československou v Praze roku 1895. Podílela se na vytvoření části československé expozice o lidové kultuře na výstavě v pařížském Louvru roku 1920. Vlasta přispívala do *Časopisu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* svými články o starobylosti národního vyšívání, kovářském řemesle nebo o tanci *Královničky*. V roce 1906 přijala místo kustodky v Národopisném muzeu československém v Praze roku 1906.

Magdalena Wanklová, nejmladší ze sester Wanklových, byla známá pracovnice v lidopisu a v lidovém umění, aktivně se podílela v boji za ženská práva. Je autorkou třídílné publikace *Moravské ornamenty* o kresbě kraslic, výšivek a kancionálů. Její kresby a ilustrace se objevovaly také v *Časopise Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*. Odměnou a uznáním jí bylo zvolení do hlavního výboru a do pořizovacího odboru výstavy v Praze roku 1895. Zde třídila materiál a upravovala figuríny. Pečovala jako úřednice o národopisné sbírky Moravského zemského muzea v Brně a založila Ústřednu pro povznesení lidového moravského uměleckého průmyslu.⁶

1.3. Lucie Bakešová

Lucie Wanklová (1853-1935), nejstarší z dcer Wanklových (př.č.2), podnikla se svým otcem několik zahraničních cest. Ve škole v Praze se dokonce přátelila s dcerou Bedřicha Smetany Žofíí. Stala se moravskou spisovatelkou, pracovnící v moravském národopisu a folkloristkou. V Ořechovičkách u Brna (dnes součást obce Ořechov u Brna), v obci, kde žila se svým mužem a jediným synem na statku, se snažila obnovit původní kroje, obřady, slavnosti a tanec *Královničky*. Sbírala lidové písně, tance, zvyky a s pomocníky je oživovala. Zabývala se přednáškovou činností. V neděli se u Bakešů doma besedovalo, nejčastěji s venkovskými dívkami o novinkách v domácnostech a kultuře. Lucie organizovala kulturní

⁵ NOVOTNÝ, G., MUDr. Jaroslav Bakeš (1871-1930). Sto pětáctilet let od narození zapomenuté osobnosti historie Brna (1. část). In *Forum brunense 2007. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno: Společnost přátel Muzea města Brna, 2007, s. 85-111, resumé N. ISBN 978-80-86549-33-0.

⁶ Tamtéž.

život v obci, pořádala např. Loutková představení nebo výlety do přírody. Spolu se svým mužem Františkem tak z malé obce vytvořili společenské centrum. Sebrala lidové písně z Ořehova, Troubska a Kozárova u Tišnova. S Leošem Janáčkem, Františkou Xaverou Běhálkovou z Tovačova a Martinem Zemanem z Velké nad Veličkou vydali *Národní tance na Moravě*. Po roce 1903 se přihlásila do soukromého spolku Moravská ústřední útulna ženská v Brně. Spolu s ostatními členkami založila a spravovala např. sirotčinec, dívčí penzionát, noclehárnu, dětskou ozdravovnu, pořádala různé kurzy vaření nebo šití. Po přestěhování do Brna po roce 1909 se angažovala v Útulně ženské a v dámském odboru Červeného kříže, kde se seznámila s Alicí Masarykovou. Ve všem podporovala svého syna Jaroslava a ve dvacátých letech stála na počátku vzniku myšlenky vybudování dnešního Masarykova onkologického ústavu v Brně.⁷

1.4. František Bakeš

Jako podučitel působil František Bakeš (1833-1917) v Šaraticích, Telnici a Boskovicích. V Blansku pracoval jako nadučitel a muzikant a angažoval se jako místní politik (př.č.3). Měl na tehdejší dobu nejvyšší vzdělání. Do klasické výuky trivium (počty, čtení, psaní) zavedl na Blanensku od počátku sedmdesátých let 20. století jako první vycházky do přírody v rámci výuky přírodopisu, fyziku, zeměpis, dějepis atd. V Ořehovičkách od roku 1874 vedl školu a podílel se na jejím rozšiřování. V této vesnici koupil statek a stal se tak velkostatkářem. Byl jedním ze zakladatelů akciové sladovny v Rajhradě a členem správní rady cukrovaru v Modřicích. Podobné vysoké funkce zastával i na dalších místech. Zasedal jako poslanec moravského zemského sněmu v Brně za velkostatkářskou kurii a byl členem školního a živnostenského sněmovního odboru. V Hospodářském brněnském spolku působil jako jednatel, byl poslancem za velkostatkářskou kurii a členem školního a živnostenského sněmovního odboru. Blanenská obec ho zvolila čestným občanem, podobně tomu bylo i v Ořehovičkách, Troubsku, Hajanech a Šaraticích. Stejně jako manželka se i František zajímal o národopisnou a sociální práci. V oblasti lidové hudby spolupracoval s Leošem

⁷ NOVOTNÝ, G., MUDr. Jaroslav Bakeš (1871-1930). Sto pětáctilet let od narození zapomenuté osobnosti historie Brna (1. část). In *Forum brunense 2007. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno: Společnost přátel Muzea města Brna, 2007, s. 85-111, resumé N. ISBN 978-80-86549-33-0.
LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 11. ISBN 978-80-86793-14-6.

Janáčkem. Svou pilností a pracovitostí patřil mezi obyvatele, kteří se zasloužili o národní a hospodářský pokrok na Brněnsku.⁸

⁸ NOVOTNÝ, G., MUDr. Jaroslav Bakeš (1871-1930). Sto pětáctičet let od narození zapomenuté osobnosti historie Brna (1. část). In *Forum brunense 2007. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno: Společnost přátel Muzea města Brna, 2007, s. 85-111, resumé N. ISBN 978-80-86549-33-0.
LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 10. ISBN 978-80-86793-14-6.

2. Studia Jaroslava Bakeše a jeho působení v Třebíči

2.1. Studia v Brně, Olomouci a Vídni

Jaroslav Jindřich František se narodil jako prvorozený syn Bakešových v Blansku 16. září 1871. Když mu byly tři roky, rodina se přestěhovala do Ořechoviček. Bylo to krátce po smrti bratra Bohuslava Františka Maxmiliána (9.3.1873-4.9.1873). Malý Jaroslav měl navštěvovat v letech 1876-1880 obecnou školu v sousední obci Ořechov u Brna, kde byl nadučitelem jeho otec František Bakeš. Tam však podle archivního fondu školy nebyl zapsán a rodiče ho vzdělávali doma. Později spolu otec a syn jezdili na hony (př.č.4). Mladý Bakeš měl přátele z aristokratické vrstvy, blízkým mu byl hrabě Mitrovský, patrně biologický otec Bakeše staršího (o čemž však doklad nemáme), který býval na statku často hostem. Později Jaroslavovi právě tento ruch a dobré podmínky, ve kterých vyrůstal, vyčítali jeho odpůrci. Byl obviňován z němectví, vlažného češství, pomluv nezůstali ušetřeni ani jeho rakouští přátelé a lovecké záliby. Rád jezdil za dědečkem Jindřichem do Blanska, kde chodil na koncerty spolku Rastislav a učil se anatomii na kosterních pozůstatcích. Po zvládnutí látky obecní školy nastoupil Jaroslav již ve svých devíti letech na C. k. vyšší gymnasium slovanské, od roku 1881 C. k. vyšší gymnasium české v Brně se sídlem na dnešní třídě Kapitána Jaroše.⁹

První třídu gymnázia vystudoval Bakeš v Brně, druhý a třetí ročník na C. k. českém gymnasiu v Olomouci. Zde Jaroslava učil a vychovával jeho strýc PhDr. Jan Havelka, manžel Vlasty, rozené Wanklové. Důvod přechodu na školu v Olomouci je nejasný, můžeme o něm pouze spekulovat. Možná došlo u Bakešů k rodinným nebo finančním problémům. Situace se naštěstí vyřešila a Jaroslav mohl dokončit školu v Brně, kde roku 1888 úspěšně odmaturoval. Už před vstupem na gymnázium byl pevně rozhodnut věnovat se studiu medicíny podle vzoru dědečka MUDr. Wankla, ne však na stejné univerzitě jako on, nýbrž ve Vídni.¹⁰

⁹ NOVOTNÝ, G., Studia MUDr. Jaroslava Bakeše v Brně, Olomouci a ve Vídni. In *Forum brunense 2008. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno : Společnost přátel Muzea města Brna, o. s., 2008, s. 57-72, résumé A. ISSN 0862-3538.

LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 12. ISBN 978-80-86793-14-6.

¹⁰ Tamtéž.

Brzy po maturitní zkoušce odešel Jaroslav Bakeš do Vídně studovat na Lékařské fakultě tamní univerzity, kam se ale mohl zapsat až po dosažení osmnácti let. Musel proto požádat o povolení ke studiu císaře Františka Josefa I. (Žádný takový doklad nelze dohledat a patrně se nedochoval.) Ve srovnání s pražskou univerzitou měla vídeňská mnohem lepší úroveň. Vídeň byla hlavním městem monarchie a z Brna byl přirozenější spád sem než do Prahy. Rozhodnutí pro tuto vysokou školu bylo Bakešovi později také vyčítáno.¹¹

Studium všeobecného lékařství bylo náročné a nákladné. Bakeš platil za ubytování, stravu, školní pomůcky, zápisné a nejrůznější školní taxy. Slovanští studenti měli ve Vídni spolek Komenský, jehož členem byl i Bakeš. Později se stal jeho funkcionářem. Vysoká politika ho nezajímala, ale dva státníci se stali jeho celoživotními přáteli – T.G. Masaryk a Karel Engliš. Mladý medik pravděpodobně roku 1892 nesložil důležitou zkoušku, k tomu zplodil nemanželskou dceru, která se narodila na počátku listopadu (Věra Lesná-Bakešová /1892-1981/), studia přerušil a v Olomouci nastoupil první část vojenské služby (př.č.5). Zde ho podporovali babička a dědeček Wanklovi (strýc PhDr. Jan Havelka již před devíti lety zemřel). Kromě služby ve vojsku navštěvoval s ostatními mediky třikrát za týden medicínskou školu. Po pěti měsících se Bakeš vrátil do Vídně, kde pokračoval ve studiu.¹²

Nakonec dostudoval úspěšně, téměř s vyznamenáním. Na jeho zběhlosti v pitvách a mimořádných úspěších v chirurgii měly velký vliv stovky hodin věnovaných právě anatomii a pitvám na fakultě. 27. července 1895 složil Jaroslav Bakeš na slavnostním shromáždění akademický slib. Byl mu udělen titul MUDr. A obdržel doktorský diplom.¹³

1. října 1895 nastoupil Bakeš do Olomouce druhou část vojenské služby. Zde byl přidělen k c. a k. posádkové nemocnici čís. 6 na Klášterním Hradisku.¹⁴

MUDr. Bakeš neodešel na praxi, jak bylo tehdy běžné. Odjel na zoologickou expedici do Řecka, na ostrovy ve Středozemním moři a na Kanárské ostrovy. Výpravou byl velice nadšen.

Na jaře roku 1896 se Bakeš vrátil do Vídně. Roku 1897 přijal nabídku MUDr. Eduarda Alberta (1841-1900) stát se operátorem a později asistentem na I. chirurgické klinice ve Všeobecné nemocnici. MUDr. Albert (př.č.6), rodák ze Žamberka, je považován za zakladatele české chirurgie. Byl kulturně založený a překládal českou poezii do němčiny.

¹¹ LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 12. ISBN 978-80-86793-14-6.

¹² Tamtéž.

NOVOTNÝ, G., Studia MUDr. Jaroslava Bakeše v Brně, Olomouci a ve Vídni. In *Forum brunense 2008. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno : Společnost přátel Muzea města Brna, o. s., 2008, s. 57-72, résumé A. ISSN 0862-3538.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

Věnoval svou žamberskou vilu nemocným tuberkulózou, bylo v ní vybudováno sanatorium Albertinum. MUDr. Albert si cenil Bakešovy znalosti anatomie, zručnosti, vynalézavosti a odpovědnosti ve vztahu k pacientům. Bakeš rád experimentoval, ještě ve Vídni popsal nový způsob při léčbě vyhřezlého konečníku. Po náhlé a předčasné smrti MUDr. Alberta odešel pracovat do jiných evropských klinik.¹⁵

MUDr. Bakeš se věnoval pilně přípravě na své povolání. Do roku 1902 vykonával stáž na vídeňském interním a pediatrickém klinickém pracovišti. Postupně se zdokonaloval i v bakteriologii a gynekologii. Začal vědecky pracovat a německy publikovat. Své zkušenosti Bakeš využil při práci v moravské Třebíči.¹⁶

2.2 Působení v Třebíči

MUDr. Jaroslav Bakeš vyhrál konkurz a 1. července 1902 nastoupil jako primář do nově postavené třebíčské nemocnice.¹⁷ Dohlížel osobně na stavbu, měl velký podíl na dobudování ústavu. Vypráví se příhoda, že neváhal a nechal zbourat zeď, protože nebyla podle plánu přesně na svém místě. Nemocnice byla pavilónová, s ústředním topením a elektrifikována. Její zařízení vyhovovalo tehdejšími moderním požadavkům. Do nemocnice přenesl Bakeš Albertovu tradici. Zavedl přísný personální a hygienický řád, propagoval a realizoval nové chirurgické metody a troufal si i na obtížné případy. Již v Třebíči si získal pověst výborného chirurga. Operoval zvolna a opatrně, byl svědomitý.¹⁸

Do 13. srpna 1903 bylo provedeno 403 operačních zákroků, z toho více než polovina pod vedením primáře Bakeše. Své poznatky a postřehy prezentoval na patnácté letní valné hromadě Ústřední jednoty českých lékařů v Třebíči, o vývoji ústavu napsal článek (obsah

¹⁵LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 13. ISBN 978-80-86793-14-6.

¹⁶Tamtéž, str. 13-14.

NOVOTNÝ, G., Studia MUDr. Jaroslava Bakeše v Brně, Olomouci a ve Vídni. In *Forum brunense 2008. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno : Společnost přátel Muzea města Brna, o. s., 2008, s. 57-72, résumé A. ISSN 0862-3538.

¹⁷Nejbližší nemocnice byly v Brně, Znojmě a Jihlavě, proto se obecní výbor rozhodl roku 1899 postavit zdravotnické zařízení přímo ve městě. Povolení ke stavbě bylo vydané 8. března 1900. O dva roky později 12. září byla Všeobecná veřejná nemocnice císaře Františka Josefa I. slavnostně otevřena. MUDr. Bakeš se zúčastnil konkurzu v pozici asistenta ve vídeňské chirurgické klinice. Bakeš vyhrál o dva hlasy nad MUDr. Honzákem, asistentem české chirurgické kliniky v Praze.

Tamtéž.

¹⁸Dokončování stavby nemocnice probíhalo v letech 1902a 1903. náklady byly 388 000 korun. Tamtéž.

přednášky z valné hromady) do pražského ústředního českého lékařského časopisu. V něm se věnoval např. anesteziologii, různým operacím, metodám řezu, stehům, přípravě operatérů, atd. Starosta Třebíče Jan František Kubeš 28. září 1903 oznámil, že MUDr. Bakeše přijímá jako definitivního primáře.¹⁹

MUDr. Bakeš prováděl komplikované operace žlučníku, žlučvodů a kýly, používal osobitý steh, podvazoval jaterní tepny. Navrhl svorky, které minimalizovaly únik střevního obsahu a krvácení. Mezi prvními přestal užívat chloroform, čímž snížil počet úmrtí při anestezii. Úspěchy a přísnost nutně vyvolávaly stížnosti a obvinění. Týkaly se primářova profesionálního chování, jeho jízdy na koni v areálu nemocnice, opouštění ústavu bez vědomí rady města (o dovolenou musel Bakeš žádat právě ji) a vztahů s podřízenými lékaři. Primář také několikrát neúspěšně zažádal o vybudování odděleného operačního sálu pro pacienty s infekčními nemocemi. Přesto si třebíčská nemocnice během necelých deseti let vybudovala jméno a počet pacientů stoupl na více než dvojnásobek.²⁰

Ze sumarizační zprávy z let 1903 až 1908 se můžeme dočíst, že úmrtnost se pohybovala mezi pěti až sedmi procenty, nejčastější příčinou úmrtí byla tuberkulóza, nemoc srdce a rakovina. K léčení byli přijímáni převážně muži.

Práci MUDr. Bakeše popisuje jeden z posuzovatelů: „*Primář dr. Bakeš byl znám jako velmi dobrý chirurg po celém Rakousku i za hranicemi...*“, dále vzpomíná „*s jakou úctou vcházeli tehdejší občané do nové nemocnice, nebyla to jen bázeň před něčím novým a neznámým, ale také úcta a vědomí požehnání, které obci i okolí přinesla nemocnice.*“²¹

Další Bakešovy vědecké práce byly napsány právě v Třebíči, odkud jezdil na zahraniční lékařské kongresy a vyučovat na C. k. českou vysokou školu technickou v Brně. Roku 1906 zde byl totiž jmenován docentem pro obor první pomoc při nenadálých nehodách a náhlých onemocněních v průběhu technických podniků. Díky výborným pracovním výsledkům a dovednostem vybral moravský zemský výbor MUDr. Bakeše jako primáře nově zřízeného II. Chirurgického oddělení v Moravské zemské nemocnici u sv. Anny. Tím končí jeho kariéra v Třebíči.²²

¹⁹ NOVOTNÝ, G., Působení MUDr. Jaroslava Bakeše v Třebíči v letech 1902-1909. In *Západní Morava 11. Vlastivědný sborník*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 2007, s. 83-106, bez resumé, ISBN 978-80-7275-075-0 [MVS] ISBN 978-80-86931-24-1 [MZA].

²⁰ LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 14. ISBN 978-80-86793-14-6.

Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

3. Působení v brněnských chirurgických klinikách

3.1 Druhé chirurgické oddělení v Moravské zemské nemocnici u sv. Anny

I v Brně primář Jaroslav Bakeš dohlížel osobně na dokončení výstavby budovy pro své nové pracoviště, obstarával nejmodernější lékařskou techniku, rentgen a vymýšlel různé chirurgické nástroje a pomůcky, mezi něž patří např. dilatační olivové sondy (př.č.7) na prohlížení a roztažení žlučových cest a elektrooptické přístroje. Roku 1909 byl provoz druhého chirurgického oddělení zahájen, měl k dispozici 180 lůžek.

V průběhu první světové války (1914-1918) zastával Bakeš vedle primáře oddělení i funkci ředitele vojenské chirurgické nemocnice, která se dočasně nacházela v prostorách dnešní základní školy na Mendelově náměstí a v hlavní budově dnešního Vysokého učení technického.

Roku 1919 byla zřízena Masarykova univerzita v Brně. Čekalo se, že vzhledem ke kvalitám docenta Bakeše bude na místo zakladatele a prvního přednosty chirurgické kliniky jmenován právě on. K velkému překvapení a jeho zklamání byl do této funkce uveden MUDr. Julius Petřivalský (1873-1945). Důvodem bylo odsunutí Petřivalského (př.č.8) z Prahy, aby nemohl konkurovat svému kolegovi. A opět se ozvali Bakešovi odpůrci. Poukazovali na jeho zálibu v lovu, šlechtické přátele, cesty po exotických krajinách, automobilismus. Autorem převážné části pomluv byl sám Petřivalský. Bakeš musel ustoupit, přestože zemské úřady v Brně stály na jeho straně.²³

3.2 Budování Chirurgické zemské nemocnice na Žlutém kopci

Na místě Chirurgické zemské nemocnice stál původně úrazový, válečný a doléčovací ústav, postavený v letech 1913 až 1916. Bylo rozhodnuto, že na Žlutý kopec se nepřemístí chirurgická klinika MUDr. Petřivalského, nezbytná pro praxi studentů Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, ale chirurgické oddělení MUDr. Bakeše. Tomu bylo opět ukřivděno a nejvíce problémů s přesunem musel řešit právě on. Bakeš měl své odpůrce i na lékařské fakultě, což situaci také neprospělo. Petřivalský vyvíjel tlak, aby oddělení v Zemské nemocnici, které si Bakeš vzorně vybudoval, rychle vyklidil. Samozřejmě MUDr. Bakeš žádal

²³ LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 16-19. ISBN 978-80-86793-14-6.

odpovídající náhradu na Žlutém kopci. Problémy s přesunem oddělení byly značné. Docházelo k rozporům v názorech na technické vybavení, na hygienu, na samotnou přestavbu, atd. Navzdory neklidné, téměř nenávislné atmosféře Bakeš dál odborně publikoval.²⁴

Předání nemocnice na Žlutém kopci se uskutečnilo 26. dubna 1922, do provozu byla uvedena 1. června 1922. Na tehdejší dobu byla tato klinika dobře vybavena. Zvýšila se o jedno patro, měla prostorné a světlé pokoje pro 110 pacientů, zázemí pro zaměstnance, prostorný operační sála materiální vybavení za necelých 190 000 Kč.

MUDr. Bakeš řídil nemocnici osm let. Byl zastáncem nových operačních postupů, na které si na jiných klinikách zpravidla netroufli. Věnoval se i chirurgické léčbě zhoubných nádorů, některé z nich ozařoval rentgenem. Vedle něj vyrůstal další výtečný chirurg MUDr. Antonín Novotný. Spolu s ním MUDr. Bakeš vydal první díl *Chirurgických metod a jejích výsledků* (1923), druhý díl roku 1928, třetí publikoval sám Novotný. Napětí mezi Bakešem a Petřivalským nijak nepolevilo, v chirurgii zůstávali nadále rivaly.²⁵

²⁴ LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 20-23. ISBN 978-80-86793-14-6.

²⁵ Tamtéž, str. 23-24.

4. „Dům útěchy“, dnes Masarykův onkologický ústav v Brně

Autorkou ušlechtilé myšlenky vybudovat ústav pro nemocné byla Lucie Bakešová, matka MUDr. Jaroslava Bakeše. Nechtěla být lhostejná k situaci lidí, „kteří umírají kdesi na půdě, ve chlévě, nebo za pecí na obtíž své rodině, bez pomoci a bez útěchy.“ O tomto záměru se zmínila spolupracovnici z Útulny ženské Marii Stejskalové, která ji podporovala. Poté, co Bakešová našla na ulici patnáctiletou dívku umírající na tuberkulózu, rozhodla se napsat do Lidových novin článek *Čeho je v Brně třeba* (1927). Píše, že „mnohdy jsou přeplněny nemocnice tak, že nemocní leží na jednom lůžku, ba dokonce na podlaze. Nezřídka i nejbližší příbuzní zůstávají je útrapám a bolestem. Kolik ústrků, urážek a muk tělesných i duševních jest snášeti takovému churavci, nežli se nad ním příroda ustrne?“ Navrhuje, „...aby byl v Brně vybudován pro lidi chronickou chorobou stíženému Dům míru a útěchy.“ Pořádala přednášky na toto téma, o svém plánu debatovala s profesory brněnské lékařské fakulty, organizovala letákové akce, besedy v rozhlase, atd.²⁶

Na schůzi 7. listopadu 1927 vytvořili přítomní přípravný výbor pro ustanovení Spolku „Domu útěchy“. Společně s MUDr. Jaroslavem Bakešem sepsali MUDr. Antonín Trýb a Dr. František Kousalík *Provolání*, ve kterém vyzývají všechny, kteří souhlasí s „Domem útěchy“, aby se stali členy Spolku. Lucie Bakešová (př.č.9) začala psát dopisy do prezidentské kanceláře a Alici Masarykové, se kterou se znala z Československého červeného kříže. Prezident Masaryk s věcí sympatizoval a slíbil pomoc.

Po schůzi profesorů lékařské fakulty se původní čistě charitativní poslání „Domu útěchy“ změnilo. Měl se stát „dokonale vybudovaným speciálním ústavem, ve kterém by byli nemocní rakovinou a jinými nádory ošetřeni a léčeni, a ve kterém by se největší pozornost věnovala bádání vědeckému.“ Spolek a především jeho ženská část Dámský odbor - v jeho čele byly Lucie Bakešová a její vnučka Věra Lesná - zahájily akce k získání financí (př.č.10). Příspěvky přicházely formou darů členů Spolku a občanů. Bakešová žádala o podporu také Karla Čapka, Karla Scheinpfluga nebo Gabrielu Preissovou. Dámský odbor organizoval zábavné a poučné akce, přednášky, dobročinné večírky, aukční výstavy obrazů, ve prospěch Spolku koncertovali umělci.²⁷

²⁶ LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 25-26. ISBN 978-80-86793-14-6.

²⁷ Tamtéž, str. 26-30.

Nastaly však i problémy. Na jedné z přednášek přednesl MUDr. Bakeš svůj promyšlený plán na stavbu specializované nemocnice, poměrně vzdálený původním představám Domu útěchy. Svým návrhem na stavbu a činnost vyloučil, že by se jednalo o zařízení charitativní, přestože paliativní a sociální aspekty nepominul. Argumentoval zvyšujícím se počtem úmrtí na rakovinu. Tvrdil, že o rakovině se teoretizuje, ale prakticky se pro nemocné dělá velmi málo. Kritizoval také přesvědčení o její neléčitelnosti, protože to vedlo k rezignaci na léčbu. Bakeš viděl řešení tohoto problému v budování specializovaných ústavů. Poskytovaly by účinnou léčbu a pomoc, umožňovaly by vědecký výzkum příčin onemocnění a hledaly by nové léčebné postupy. Taková zařízení již fungovala jinde např. Radiumhemmet ve Stockholmu nebo Memorial Hospital v New Yorku a MUDr. Bakeš chtěl podobný zbudovat i v Československu. Rakovina totiž *„vyžaduje metody složité, většinou zásahy chirurgické a následným radiovým ošetřením, což ovšem předpokládá nejen dobře školený personál a speciální pomůcky a zařízení, ale také k tomu speciální ústav.“* Navrhoval ústav s osmdesáti až sto lůžky, oddělení pro rekonvalescenty a infekční oddělení. Pro léčbu zhoubných nádorů a bádání chtěl zřídit tato pracoviště: radiové - zařízení na ozařování radiovou substancí přímo do hmoty nádoru, rentgenoterapeutické - se dvěma nebo třemi přístroji schopnými aplikovat velké dávky tvrdých paprsků pronikajících v krátké době i do nejhlubších vrstev těla, elektrokoagulační a diahtermické - vybavené speciálním přístrojem, který umožní odstranit jinak neoperovatelné nádory, oddělení pro tři až čtyři vodní postele a přístroj k mechanickému vyprazdňování střev, laboratoře pro chemické, patologickohistologické a biologické práce, kliniku pro pokusná zvířata. MUDr. Bakeš zdůraznil výhodu stavět zařízení v sousedství dobře vybavené chirurgické nemocnice na Žlutém kopci, kde se mohou provádět radikální operace.²⁸

Na brněnské lékařské fakultě se zvedla proti „Domu útěchy“ vlna odporu. V čele oponentů stál profesor MUDr. Julius Petřivalský. Podstatou sporu bylo, že si jiná instituce než univerzita dovolila organizovat samostatnou vědeckou činnost. Názory obou stran se objevovaly v článkách deníků i odborných časopisů. Profesorský sbor odmítal spolupráci, kterou Spolek nabízel. Dokonce zřídili pobočku pražského Spolku pro potírání zhoubných nádorů a Petřivalský plánoval vytvořit univerzitní Ústav pro studium a léčení rakoviny. První vlna odporu ze strany univerzity skončila poradou 28. dubna 1930. Jednalo se o použití daru prezidenta republiky, který byl přislíben MUDr. Bakešovi, a o který žádal i MUDr.

²⁸ LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 26-36. ISBN 978-80-86793-14-6.

Petřivalský pro „svůj“ ústav. Rektor Otakar Hostinský navrhoval, za jakých okolností bude fakulta s Domem útěchy spolupracovat, že Dům nesmí nijak ohrožovat činnost univerzitního Ústavu a že Masarykovo jméno ponese univerzitní instituce. MUDr. Bakeš ovšem trval na svém plánu a požadavcích. Nezávislé postavení Domu bylo tedy uhájeno. Druhá vlna odporu se vzepjala po smrti MUDr. Bakeše.

Bakeš odjel do Polska do Nadworné odpočinout si a lovit. Potřeboval se také zotavit po srdeční příhodě, kterou se mu podařilo utajit dokonce i před matkou. Léčil ho jeho kolega MUDr. Antonín Novotný. V Polsku onemocněl zápallem plic a oslabené srdce chorobu nevydrželo. MUDr. Jaroslav Bakeš zemřel 6. října 1930 a byl pohřben do rodinného hrobu v Ořechově u Brna.

Existence Spolku „Domu útěchy“ a jeho hlavní úkol se uhájit podařily. V červnu 1933 se začalo na Žlutém kopci stavět a budova (př.č.11) byla slavnostně otevřena 13. ledna 1935. Lucie Bakešová zemřela 2. dubna téhož roku.²⁹

²⁹ LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010, str. 26-36. ISBN 978-80-86793-14-6.

Závěr

Na předchozích stránkách jsem se zabývala životem MUDr. Jaroslava Bakeše, zakladatele Masarykova onkologického ústavu.

Jaroslav se narodil v Blansku roku 1871 Lucii a Františkovi Bakešovým. Chlapec vyrůstal v kulturním a vědeckém prostředí. Odmalička na něho působil jeho dědeček MUDr. Jindřich Wankel, závodní a terénní lékař, badatel v Moravském krasu a odborný spisovatel. Wanklovy dcery Lucie, Karla, Vlasta a Magdaléna byly vychovávány v rodinné tradici, kde se kladl důraz na kulturu, vzdělání a etiku. Všechny zajímal folklór. Lucii si vzal za manželku František Bakeš, povoláním učitel. I on se aktivně podílel na společenském životě v Blansku, později v Ořechovičkách.

Malého Jaroslava pravděpodobně vyučovali jeho rodiče doma. Poté studoval na C. k. vyšším gymnasiu slovanském. První třídu gymnázia navštěvoval v Brně, ve druhém a třetím ročníku studoval na C. k. českém gymnasiu v Olomouci. Po maturitní zkoušce odešel Bakeš do Vídně na lékařskou fakultu. Protože nesložil důležitou zkoušku, studia přerušil a v Olomouci nastoupil vojenskou službu. Nakonec školu úspěšně zakončil 27. července 1895 akademickým slibem. MUDr. Bakeš pracoval pod vedením MUDr. Eduarda Alberta. Své zkušenosti brzy zúročil jako primář třebíčské nemocnice. Díky výborným pracovním výsledkům a dovednostem ho vybral moravský zemský výbor jako primáře nově zřízeného II. chirurgického oddělení v Moravské zemské nemocnici u sv. Anny. Bakeš proto odešel z Třebíče a přestěhoval se natrvalo do Brna. Zde oddělení dobudoval a všeobecně se očekávalo, že právě on bude jmenován zakladatelem univerzitní kliniky. Nestalo se tak a na toto místo byl dosazen MUDr. Julius Petřivalský. Bakeš dokonce musel své oddělení přesunout na Žlutý kopec a uvolnit tím místo Petřivalskému.

Během působení MUDr. Bakeše na Žlutém kopci přišla jeho matka Lucie (př.č.12) s myšlenkou vybudovat ústav pro těžce nemocné a chudé lidi. O existenci tohoto „Domu útěchy“ probíhaly od roku 1924 zdlouhavé spory (MUDr. Bakeš chtěl totiž specializovaný ústav pro léčbu nádorových onemocnění, ne pouze charitativní ústav, a vzniku instituce bránil i MUDr. Petřivalský), pořádaly se sbírky a besedy. Během příprav na stavbu odjel Bakeš (př.č.13) na dovolenou do Polska, kde onemocněl a na následky toho zemřel. Otevření ústavu se nedočkal, ale jeho odkaz žije dodnes. Z bohémského mladíka, který si užíval studentský život, bavil se s přáteli, dokonce měl nemanželskou dceru, se tak postupem času stal zodpovědný muž. Jeho smysl pro preciznost, operatérské dovednosti, odbornost, odvaha zavádět nové metody v chirurgii a prosazovat je patří k základním pilířům, na kterých

je vystaven Masarykův onkologický ústav, v současnosti jedno z neúspěšnějších zařízení svého typu v Evropě (př.č.14).

Paměny a literatura

Literatura:

NOVOTNÝ, G., MUDr. Jaroslav Bakeš (1871-1930). Sto pětatřicet let od narození zapomenuté osobnosti historie Brna (1. část). In *Forum brunense 2007. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno: Společnost přátel Muzea města Brna, 2007. ISBN 978-80-86549-33-0.

NOVOTNÝ, G., Studia MUDr. Jaroslava Bakeše v Brně, Olomouci a ve Vídni. In *Forum brunense 2008. Sborník prací Muzea města Brna*. Brno : Společnost přátel Muzea města Brna, o. s., 2008. ISSN 0862-3538.

NOVOTNÝ, G., Působení MUDr. Jaroslava Bakeše v Třebíči v letech 1902-1909. In *Západní Morava 11. Vlastivědný sborník*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 2007. ISBN 978-80-7275-075-0 [MVS] ISBN 978-80-86931-24-1 [MZA].

LINHARTOVÁ, V.: Kapitoly z dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně, Brno, 2010. ISBN 978-80-86793-14-6.

Seznam příloh

Př. č. 1: MUDr. Jindřich Wankel

Př. č. 2: Lucie Bakešová jako sedmnáctiletá

Př. č. 3: František Bakeš

Př. č. 4: Jaroslav Bakeš jako lovec

Př. č. 5: Jaroslav Bakeš jako důstojník c.k. armády

Př. č. 6: MUDr. Eduard Albert

Př. č. 7: Olivové dilatační sondy

Př. č. 8: MUDr. Julius Petřivalský

Př. č. 9: Lucie Bakešová po příchodu do Brna

Př. č. 10: První propagační leták pro „Dům útěchy“

Př. č. 11: Masarykova léčebna – „Dům útěchy“ v roce 1935

Př. č. 12: Lucie Bakešová

Př. č. 13: MUDr. Jaroslav Bakeš

Př. č. 14: Nynější Masarykův onkologický ústav

Přílohy

Př. č. 1: MUDr. Jindřich Wankel

Př. č. 2: Lucie Bakešová jako sedmnáctiletá

Př. č. 3: František Bakeš

Př. č. 4: MUDr. Jaroslav Bakeš jako lovec

Př. č. 5: Jaroslav Bakeš jako důstojník c.k. armády

Př. č. 6: MUDr. Eduard Albert

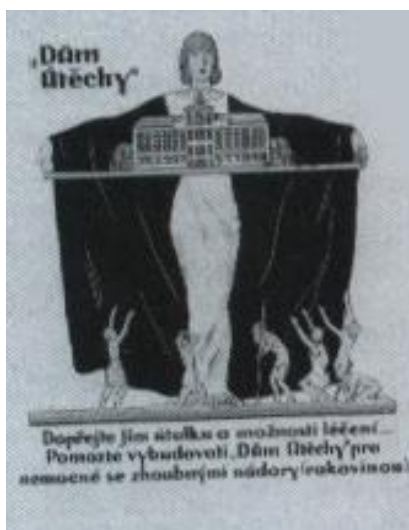
Př. č. 7: Olivové dilatační sondy

Př. č. 8: MUDr. Julius Petřivalský

Př. č. 9: Lucie Bakešová po příchodu do Brna

Př. č. 10: První propagační leták pro „Dům útěchy“

Př. č. 11: Masarykova léčebna – „Dům útěchy“ v roce 1935

Př. č. 12: Lucie Bakešová

Př. č. 13: MUDr. Jaroslav Bakeš

Př. č. 14: Nynější Masarykův onkologický ústav